

Rahvusarhiivi
2019. aasta aruanne

Sisukord

1. Hinnang 2019. aastale	3
2. Hindamine	4
3. Kogumine ja nõustamine	6
3.1. Avalike arhivaalide kogumine	6
3.2. Eraõiguslike asutuste dokumentide ja isikuarhiivide kogumine.....	8
3.3. Audiovisuaalse ainese kogumine	8
4. Säilitamine	10
4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö	10
4.2. Konserveerimine	10
4.3. Digiteerimine	11
5. Kasutamine	13
5.1. Veebikülastused ja uurijateenindus.....	13
5.2. Teatmestu ja andmebaasid	13
5.3. Arhiivipedagoogika ja avalikud sündmused	14
5.4. Ühismeedia ja turundus.....	16
6. Digitaalarhiivindus	19
6.1. Tarkvaraarendus.....	19
6.2. Digitaalne kogumine ja säilitamine.....	19
6.3. Koostöö ja suured digiteerimisprojektid	19
7. Teadus- ja publitseerimistöö	21
8. Organisatsiooniline areng	22
Lisa 1	24

1. Hinnang 2019. aastale

Mitu aastat järjest on Rahvusarhiivi aruande üldhinnangu peatükki saanud alustada rahulolu väljendavate lausetega. Seegi kord tuleb tõdeda, et lõppenud aasta oli arhiivinduses edukas, nii mõneski tööloigus lausa silmapaistvalt tulemusrohke.

Jooksva perioodi tähtsaima ülesandena oli Rahvusarhiivi tegevuskavas välja toodud digitaalse teabe kogumise ja arhiiviainesele juurdepääsu avardamise mahukas teema. 2019. aastal saavutati neis valdkonnas rohkelt edu. Digitaalarhiivi hoidlamaht kasvas suisa 60%, jõudes peaaegu pooleteist petabaidini. Tõsi, jätkuvalt on kasvu taga peamiselt digimine, aga ka digitaalselt sündinud ainese vastuvõtmine oli läinud aastal rekordiline. Rahvusarhiivi veebikülastuste arvu loendava *Google Analytics*'i järgi kasvas ka arhiivi kasutamine, ulatudes 1,5 miljoni külastuskorrani, kusjuures veebikülastused moodustasid külastuskordade üldarvust koguni 99,5%.

2019. aasta muudes esmatähtsates ülesannetes liiguti samuti jõudsalt edasi. Kultuuriministeeriumi kureerimisel kulgevais massdigiteerimise projektides on Rahvusarhiivi juhtimisel töö alanud 14 mäluasutuse dokumendipärandi digiteerimisel. Riigihanked on teostamisel kroonikafilmi ja fotonegatiivide digiteerimisprojektide elluviimiseks.

Augustis 2019 kirjutati alla Rahvusraamatukogu hoone rekonstrueerimise projekteerimislepingule. Märtsis 2021 lõpule jõudva projekteerimistöö raames on Rahvusarhiivil raamatukogu partnerina vastutus kavandada kolme Tallinnas paikneva üksuse ümberasumine hoone Endla tänava poolsesse tiiba.

Lisaks neile, läinud aasta algul esiletõstetud väljakutsetele, saab nimetada veel nii mõndagi tavapärasest erinevat saavutust või muutust. Üks niisugustest on kindlasti märtsis 2019 töösse rakendatud elektrooniline koostöökeskkond Astra, mis lihtsustab arhiivimoodustajaist asutuste tööd arhiveerimisel, vähendab nende halduskoormust ja üldse bürokraatiat. Teiseks tasub välja tuua kogumise valdkonda, kus lisaks ülalmainitud digiainese vastuvõtule oli senisest palju mahukam ka paberdokumentide vastuvõtmine. Kolmandaks võib esile tõsta rekordilisi numbreid arhivaalide digimisel – aasta jooksul lisandus umbes 2 miljonit kujutist ja sadakond filmi ehk veebis kättesaadav arhiiviaines suurenes umbes kümnendiku võrra. Sellega seonduvalt saab täheldada ka tippnumbrit arhiivi eelarvereaal, mis kajastab majandustegevusest laekunud summasid. Ning neljandaks märkigem kaht eredit saavutust teadusvaldkonnas. Koostöös Riigikantseleiga ilmus K. Aru kaheköiteline monograafia riigivanem Jaan Tõnissonist ning mitme Eesti ja Taani partneri toel avati väljapanek „Dannebrog 800“, mida võib pidada üheks kõige nõudlikumaks näituseprojektiks Rahvusarhiivi ajaloos.

100. juubeliaastat alustab Rahvusarhiiv väga heas konditsioonis. Arhiivi kasutatakse enam kui kunagi varem, arhiiv säilitab rohkem kui iial enne, arhiiv kogub jõudsamalt kui varasemalt. Rahvusarhiivi tehniline ja intellektuaalne võimekus digiühiskonnas mõjusalt kaasa lüüa on eriti jõudsalt arenenud kolme viimase aasta vältel, kusjuures filmiskannerite ja neid toetava tehnika soetust saab pidada pöördeliseks sammuks kodumaises arhiivinduses. Ometigi, ja seda on samuti rõõm tõdeda, arhiivinduslikel väljakutsetel otsa ei paista, iga järgmine edenemine kergitab horisondi tagant järgmise sihtmärgi.

2. Hindamine

2019. aastal toimus hindamise valdkonnas oluline muudatus, kui 12. märtsil avati arhiivimoodustajatele Rahvusarhiivi ja asutuste vaheline koostöökeskkond [Astra](#). Asutused saavad Astra abil kasutada järgmisi võimalusi: koostada uusi liigitusskeeme, sisestada olemasolevaid liigitusskeeme, hallata liigitusskeeme, eksportida liigitusskeeme tabelvormingusse (näiteks juhul, kui asutuse juht peab liigitusskeemi kinnitama), kooskõlastada liigitusskeemid Rahvusarhiiviga, näha eelneva info põhjal automaatselt genereeritud arhiivikirjeldusi ning näha asutuse dokumentide kohta tehtud hindamisotsuseid ühes kompaktses keskkonnas.

Ühtlasi otsustati Astra käikuandmisega, et Rahvusarhiiv ei kooskõlasta enam liigitusskeeme, mis on arhiivi jõudnud väljaspool Astra keskkonda. Nõue puudutab mõistagi arhiivimoodustajaid, kuid liigitusskeemi sisestamine Astrasse kergendab Rahvusarhiivi hinnangul oluliselt arhivaalide edaspidist üleandmist (eriti kirjeldamist). Rahvusarhiiv omakorda kolis Astra keskkonda kogu hindamisprotsessi, sh hindamisotsuste vormistamine ja kinnitamine ning liigitusskeemide kooskõlastamise. Edaspidi dokumenteeritakse neid protsesse üksnes Astras, vastavad sarjad suleti dokumendihaldussüsteemis Pinal. Esimene Astras koostatud ja menetletud hindamisotsus kinnitati 27. märtsil (ENSV Riiklike Kunstiansamblite dokumentide arhiiviväärtuse väljaselgitamine), see oli aruandeaasta kaheksas hindamisotsus. Kokku vormistati aruandeaastal 33 hindamisotsust, millest 26 otsust on menetletud Astras. Samuti on Astras kooskõlastatud üheksa arhiivimoodustaja liigitusskeemid. Aruandeaasta lõpu seisuga on Astrasse registreerinud 125 tegutsevat asutust, asutusepoolseid kasutajaid on kokku 109. Rahvusarhiivis kasutab Astrat tööülesannete täitmiseks 37 töötajat. Kogu aasta jooksul tundsid paljud asutused Astra vastu huvi, keskkonda tutvustati erinevatel kohtumistel ja valdavalt võeti uus töövahend hästi vastu. Astra arendustöös arvestati asutuste vajadustest lähtuvate ettepanekutega, keskkonna sisuline edasiarendamine jätkub kindlasti ka järgnevatel aastatel.

2019. aasta detsembri alguse seisuga oli arhiivimoodustajatena (asutused, kus võib tekkida arhivaale) käsitletavate asutuste arv 538, mis on samaväärne eelmise aasta näiduga (536). Ka arhiivimoodustajate suhtarv 24,6% riigis tegutsevatest avalikke ülesandeid täitvatest asutustest on lähedane eelmisele aastale (22,4%). Hindamata on mõne üksiku arhiivimoodustaja põhitegevuse dokumendid.

Hindamiskomisjon on mitmel korral tegelenud kahe suurema hindamisega. Esimene neist on järjekorras kolmas nn makrohindamisotsus, mille ülesanne on välja selgitada arhiivimoodustajad avalikke ülesandeid täitvate eraõiguslike juriidiliste isikute hulgast. Otsuses analüüsitakse riigi, kohaliku omavalitsuse ja avalik-õiguslike juriidiliste isikute asutatud äriühinguid (aktsiaseltse ja osäühinguid), mittetulundusühinguid ja sihtasutusi. Tulemuses näeme arhiivimoodustajatena eelkõige riiklikult olulisi avalikke ülesandeid täitvaid ja/või monopoolses seisundis olevaid aktsiaseltse, millele lisanduvad mõned riigi ja kohaliku omavalitsuse liikmelisusega mittetulundusühingud. Organisatsioone siinkohal nimetada veel ei saa, sest aruande koostamise ajal on hindamisotsus kooskõlastusringil ministeeriumide ja kõnealuste asutustega.

Teine hindamisotsus kannab ambitsioonikat pealkirja „Eesti fotopärandi arhiiviväärtusliku osa väljaselgitamine“ (27.09.2019), kuid mõistagi käsitleb kõnealune otsus üksnes skooopi, mida arhiiviseadus Rahvusarhiivi täitma kohustab. Otsusega nimetatakse suuremad teemad või valdkonnad, mida jäädvustavad fotod on arhiiviväärtuslikud. Samuti on hindamatu tähtsusega otsuses esile toodud kriteeriumid, mis hõlbustavad arhiiviväärtuslikest fotokogudest oluliste fotode

väljavalimist. Oluline on ka põhimõte, et kui arhiivimoodustajaks hinnatud asutusel on fotokogu, siis on see vähimisi arhiiviväärtuslik, avardades nõnda asutuse tegevuse konteksti. Hindamisotsusega saab täpsemalt tutvuda [Rahvusarhiivi veebis](#).

3. Kogumine ja nõustamine

2019. aastal jätkus aktiivne kogumistöö. Rahvusrhiivi kogudesse lisandus 188 990 säilikut, mis ületas varasemate aastate tulme. Suurim oli vastuvõtt Tallinna hoidlatesse (72 983 säilikut), Tartu hoidlatesse lisandus 49 831 ning Rakvere ja Valga hoidlase vastavalt 35 547 ja 30 529 säilikut. Filmiarhiivi laekus 104 uut nimetust filme, 344 videoarhivaali, 14 441 fotot ja 120 helisäilikut.

Vastuvõetud arhivaalidest moodustasid suure osa likvideeritud maavalitsuste arhivaalid, sh rahvastikutoimingute dokumendid. Märkimisväärne oli põllumassiivide registri vastuvõtmine ja edaspidise üleandmisvälba kokkuleppimine. Hüppeliselt on kasvanud digitaalselt sündinud filmimaterjali laekumine, mida 2019. aastal võeti vastu 92 TB ulatuses. Asutuste nõustamisel ja koolitamisel oli suurim muutus Astra keskkonna kasutuselevõtt, mis oluliselt lihtsustab suhtlemist arhiivi ja asutuse vahel ning võimaldab andmete taaskasutamist.

3.1. Avalike arhivaalide kogumine

Olulise osa 2019. aastal kogutust moodustasid tegevuse lõpetanud maavalitsuste valduses olnud arhiivid. Arhivaale anti üle kõigist maavalitsustest, nii maavalitsuste endi kui ka nende arhiivides hoitud nõukogudeaegseid dokumente. Maavalitsuste põhitegevuse dokumente anti üle Jõgeva, Ida-Viru, Harju, Järva, Rapla, Lääne-Viru, Saare ja Lääne maavalitsusest, samuti lisandusid Viljandi maavalitsuse ja maavolikogu põhitegevuse dokumendid. Saare maavalitsusest anti lisaks pabersäilikutele üle säilikute digikoopiaid ja Lääne maavalitsusest digiarhivaale (kokku 447 MB). Mitme maavalitsuse arhiividest anti üle ettevõtteregistri toimikuid, lapsendamiste toimikuid, õigusvastaselt võõrandatud vara tagastamise ja kompenseerimise toimikuid, rahvastikutoimingute dokumente, personalitöö isikutoimikuid jm. Lõpetati Võru ja Põlva maavalitsuse paberarhivaalide üleandmine, koostöös Rahandusministeeriumiga jätkub teiste maavalitsuste arhivaalide üleandmiseks ettevalmistamine ja vastuvõtmine.

2019. aastal jätkus haldusreformi järel tegevuse lõpetanud kohalike omavalitsuste ja nende halduses olevate arhiivide üleandmine. Sageli anti omavalitsustest üle nõukogudeaegseid täitevkomiteede ja ühismajandite dokumente, eelkõige majapidamisraamatuid, isikutoimikuid ning kolhoosiliikmete ja nende perekondade arvestuse raamatuid. Vastu võeti Valga linnavalitsuse ja linnavolikogu, Kuressaare linnavalitsuse, Kallaste linnavalitsuse, Vändra alevi- ja vallavalitsuse, Kaisma, Pala, Lihula, Koonga ja Puka vallavalitsuse ning Äksi ja Tartu küla täitevkomiteede arhiivid. Pärnu linnavalitsus alustas üleandmist endiste täitevkomiteede osakondade arhivaalidega.

2019. aasta kogumistöö tulemustest saab esile tõsta Põllumajanduse Registrate ja Informatsiooni Ametilt Põllumassiivide registri andmekogu vastuvõtmise 2018. aasta novembri seisuga, ainese kogumaht 7,5 GB. Edaspidi plaanitakse andmekogu tõmmise vastuvõtmist iga aasta 15. novembri seisuga. Koostöös digitaalarhiiviga on alustatud arhiiviväärtuslikuks hinnatud välislepingute andmekogu, ehitisregistri ja teeregistri andmete esimest vastuvõtmist.

Aruandeaasta kõige mahukama ja ka suurt uurijahuvi pakuva vastuvõtuna anti Rahvusrhiivile üle Siseministeeriumi perekonnaarhiivi dokumentide kollektsioon (Harju-, Lääne-, Petseri-, Tartu-, Viljandi- ja Virumaa perekirjad ja lisatoimetised), kokku 42 027 säilikut aastatest 1926–1949. Perekonnaarhiivi korrastamine ja üleandmine jätkub perekirjade ning aktide digikujutiste ja nimemuutmise toimikutega.

Aasta jooksul täienesid mitme tegutseva asutuse arhiivid: riigikogu VII–IX koosseisu arhivaalid, Sotsiaalministeeriumi, Rahandusministeeriumi, Riigikontrolli, Keeleinspeksiooni, Lennuameti ja Rahvakultuuri keskuse arhivaale alates 1990. aasta algusest kuni 2010. aastateni. Tartu Ülikool jätkas arhiivi korrastamise ja üleandmisega, kogu täienes Narva kolledži ja apteekide arhivaalidega. TÜ Tartu observatoorium andis üle Astronoomia ja Atmosfäärifüüsika Instituudi arhiivi, Kaitseressursside Amet Põhja riigikaitse osakonna arhiiviainese. Ühtlasi koondati seni hajali asukohtadest kokku, korrastati, kirjeldati ja arhiveeriti Rahvusarhiivi enda paberarhivaalid aastatest 1999–2016. Mitme üksuse koostöös jõudsid arhiivi pronksiööl tehtud telefonikõned: Põhja-Eesti Häirekeskusest anti üle 127 276 digitaalset helifaili.

Tegevuse lõpetanud asutuste arhiividest võeti vastu nii nõukogude perioodil kui ka hiljuti tegevuse lõpetanud asutuste arhivaale sihtasutusest VEB, Tarbijakaitseametist, Eesti Erastamisagentuurist, ENSV Teatriühingust, Turismiametist, sihtasutusest Teater NO99, Energiaturu Inspeksioonist, Eesti Meditsiinistatistika Büroost ja Eesti Teaduste Akadeemia Küberneetika Instituudi Arvutustehnika Arendusbüroost. Tallinna Tehnikaülikoolilt võeti vastu mitme liidetud ülikooli arhiivid, prokuratuurilt rehabiliteerimiskomisjoni arhivaalid, sh represseeritute toimikud. Kaitsevägi andis üle mitme varem iseseisva asutusena tegutsenud üksuse arhivaale (Scoutspataljon, Kaitseväe Logistikakeskus, Kalevi üksik-jalaväepataljon jt). Varasema perioodi arhivaale andsid üle Eesti Teaduste Akadeemia, Tallinna Tehnikaülikool ja Georg Otsa muusikakool. Haridus- ja Teadusministeerium andis üle ENSV Riikliku Hariduskomitee arhiivi. Üle anti ka haldusreformi tagajärjel tegevuse lõpetanud Saaremaa Omavalitsuste Liidu dokumendid. Korrastamise ootele jääb Pärnust avastatud peremehetu Eesti Maaehitusprojekti Pärnu osakonna mahukas projektide arhiiv.

Tegevuse lõpetanud ettevõtetest anti üle ajalehtede „Valga Kommunist“, Tõrva rajooni ajalehe „Uus Elu“ toimetuse, Haapsalu Kommunaalettevõtete Kombinaadi ja Talleksi Mõisaküla Ekskavaatoritehase arhiivid. AS Wermo poolt üle antud Võru Metsakombinaadi, Võru Mööblivabriku ja Valga Metsatööstuskeskuse dokumendid olid korrastamata ja vajasis põhjalikku eeltööd arhiivis.

Arvestatava osa tegevuse lõpetanud asutuste arhivaalidest moodustasid personalitöö isikutoimikud. Esile tasub tuua Kultuuriministeeriumilt üle antud 16 nõukogudeaegse asutuse isikutoimikuid, mille hulgas võib leida teavet paljude omaaegsete väljapaistvate kultuuritegelaste kohta. Kultuuriministeeriumilt võeti ühtlasi vastu ENSV Riiklike Kunstiansamblite palgalehed, teenistujate ankeedid, avaldused ja elulookirjeldused, mis omavad suurt olemuslikku väärtust. Hulgaliselt isikutoimikuid anti üle ka Maaeluministeeriumist.

Haiglate dokumentidest jõudsid arhiivi Viljandi haigla isikutoimikud ja sündide-surmade registreerimisraamatud ning Pärnu linna ja Otepää rajooni haiglate sündide-surmade registreerimisraamatud. Veterinaar- ja Toiduametilt anti arhiivi endiste veterinaaravilade (loomade haiguste tõrje jaamade) dokumente. Koolidest anti üle Pärnu Hansagümnaasiumi, Pärnu Merekooli, Piusa Sanatoorse Eriinternaatkooli ja Kaagvere Eriinternaatkooli dokumente. SA Olümpia- ja Spordimuuseum andis üle teadmata põhjustel muuseumi ladestunud kehakultuuri- ja spordikomiteede ning mitme spordialaliidu dokumendid, mis vajavad läbivaatamist, hindamist ja korrastamist.

Lisaks nõustati ja juhendati Pärnu maakohtu, Tartu ringkonnakohtu, Pärnu linnavalitsuse, Viljandi linnavalitsuse, SA Eesti Teadusagentuuri, SA Teater Vanemuise, Parksepa keskkooli, Puurmani mõisakooli, Puurmani vallavalitsuse, Elva haigla, TÜ Viljandi Kultuuriakadeemia ja mitme teise

asutuse töötajaid arhiivide üleandmise ettevalmistamiseks. Kultuuriministeeriumi haldusala asutustele korraldati dokumendi- ja arhiivihalduse koolitus.

3.2. Eraõiguslike asutuste dokumentide ja isikuarhiivide kogumine

Eravaldues asuvate dokumentide parema hoidmise teadvustamiseks tutvustati dokumentide, sh fotode hoiustamise peamisi põhimõtteid, seltside ajaloo allikaid ja nende kättesaadavust Eesti Kultuuriseltside Ühenduse korraldatud õppepäevadel Harju-, Saare- ja Hiiumaal. Samuti peeti loeng Järvamaa külaülikooli loengute sarjas Müüsleris teemal „Perekonna- ja külaajaloo kogumine ja talletamine“.

Jätkus teavituskampania [Eesti ettevõtted 100+](#), mille käigus peeti kolm ettekannet, ilmus kaks artiklit („Ühisomandilt eraomandile“ ja „Kooperatiivide ajastu“ Äripäevas), infokirja tellijad said ülevaate eraõiguslike asutuste kohustustest ning ilmus õppevideo säilitustähtaegadest.

Koostöös Eesti Kultuuriseltside Ühendusega külastati Peterburi Eesti Seltsi ja Petrozavodskis tegutsevat Karjala Eesti kultuuriseltsi „Kolle“, mille töötajatele anti nõu dokumentide korrastamiseks ja säilitamiseks. Kultuuriseltside Ühendus, täites riikliku rahvuskaaslaste programmi projekti „Loode-Venemaa eesti seltside arhiivide inventuur ja korrastamine“, andis nimetatud seltside dokumentide digikoopiad üle Rahvusarhiivile.

Rahvusarhiivi jõudis Eesti Näitlejate Liidu arhiiv perioodist 1993–2017. Organisatsioonidest andsid arhiive üle Eesti Lambakasvatajate Selts ja OÜ Põlva Koit, kokkulepe sõlmiti Akadeemilise Muinsuskaitse Seltsi arhiivi üleandmiseks.

2019. aastal lõpetati Eesti Teaduste Akadeemia poolt üleantud isikuarhiivide vastuvõtmine ja täiendav korrastamine. Uurijakasutusse jõudsid Oskar Sepre ja Hans Kruusi isikuarhiiv. Ajaloolase ja poliitiku Hans Kruusi (1891–1976) isikuarhiiv koosneb 855 säilikust perioodist 1850–1990, sisaldades nii biograafilisi kui ka uurimistööga, sh allikmaterjaliga seotud dokumente, kirjutisi H. Kruusist, kirjavahetust ja tööalaseid dokumente (Hans Kruusi poliitilist tegevust kajastavaid arhivaale on üleantud dokumentide hulgas suhteliselt vähe, arhiivi koosseisus on aga tuhatkond fotot, mis on kirjeldatud andmebaasis Fotis).

Eraisikute arhiividest jõudsid arhiivi veel Hubert ja Aime Pärnakivi isikuarhiiv ning Ants Kanna põnev rahvusvaheline kirjavahetus 1990ndatest. Uurijakasutusse jõudis ka Oskar Kurganovi käsikirjade ja tema poolt kogutud arhiiviainese kollektsioon, Jaan Otsa, Erich Kaubi ja Herbert Niileri isikuarhiiv ning Eesti Represseeritute Registri Büroo arhiiv.

Asutuste arhiiviruumidest tuleb jätkuvalt välja 1920–1930. aastatel loodud dokumente. Näiteks andis Maanteeamet üle sildade ja teede projekte sisaldanud 54 kasti korrastamata arhivaale perioodist 1924–1965, korrastustöö käigus lisandus kokku 1878 säilikut.

3.3. Audiovisuaalse ainese kogumine

Aina enam jõuab arhiivi inimesi, kes soovivad digiteerida 8 mm amatöörfilme, kus leidub tihti unikaalset ja huvipakkuvat ainet nõukogude aja kulissidetagusest elu-olust. 2019. aastal jõudis filmiarhiivi perekond Abeli 25 aasta jooksul filmitud kroonika, mis kajastab ajastutruult interjööre, riietust, perekondlikke sündmusi ja ka aiatöid. Vastu võeti ka Rein Marani loominguline ja

videoarhiiv, mis väärts suurmeistri garaaži asemel tõhusat hoidlapinda. Rein Marani kogus on tuntud ja tuttavate dokumentaalfilmide kõrval rohkelt loodusfilmide võttematerjali ja dokumente (stsenaariume, märkmeid jm). Väliseesti arhiividest võeti vastu Aleksander Linari-Linholmi tehtud perekonnakroonika filmid (16 mm), millest üks on juba Eesti meedias käsitlemist leidnud film 1944. aasta põgenemisest laeval „Triina“.

Digitaalselt sündinud filmimaterjali osas reguleerib laekumisi säilituseks emplariseadus. Viimasel puudub küll seos ühe põnevama saabunud koguga, teatri NO99 videoarhiiv, milles leiduvad teatri iga projekti kajastanud monteeritud lavastused, proovide ülesvõtted ja palju muud põnevat. Saabunud miljoni faili korrastamiseks kulub tulev aasta.

Fotodest väärts enim äramärkimist Aleksander Filippovi fotokogu – klaasnegatiividele pildistatud kogu moodustavad perekonnafotod 1930. aastatest ning Eestis ja välismaal jäädvustatud kohavaated. Fotod annavad hästi edasi A. Filippovi romantilist meelelaadi, avavad jõukate inimeste igapäeva elu, koduseid interjööre, riietust ja kombestikku.

4. Säilitamine

4.1. Säilitustingimused ja hoidlatöö

2019. aasta lõpus hoitakse Rahvusarhiivi arhivaale seitsmes hoones, kus on kokku 9 700 592 säilikut (9 151 435 pabersäilikut, 534 764 fotot, 14 393 helisäilikut) ja lisaks 35 170 nimetust filmidokumente. Kaasaegsetes arhiivihoonetes (Rakvere, Valga, Tallinna Madara tänava ning Tartu Nooruse ja Vahi tänava hooned) säilitatakse 89% Rahvusarhiivi arhivaalidest. Vaba riulipinda on 15 182 riulimeetrit (1725 riulimeetrit vähem kui eelmisel aastal).

Pealinnas asuvatest hoidlatest väljastati 26 366 tellimusele 23 640 säilikut, neist 19 276 tellimust tehti Madara hoidlate 17 144 säilikule. Tartu hoidlatest väljastati 25 952 tellimusele 23 540 säilikut. Aktiivsemad laenutusküüd olid tavapäraselt veebruar, märts ja september. Valgast koliti Tartusse Vahi hoonesse 7126 säilikut (ca 210 000 lehte) Eesti Tööstusprojekti arhiivist, füüsilises mahus tähendas see 15 kaardikummutit (igas 32 sahtlit) ja ca 90 riulimeetrit toimikuid. Lõpule viidi Vahi arhiivihooone ühe hoidla sisustamine kaardihoidlaks ning eelmisel aastal samas hoones ümberpaigutatud arhivaalide asukohainfo uuendamine infosüsteemis.

Tartus oli hoiuhaldurite jaoks laenutuste teenindamise kõrval oluliseks tööloiguks dokumendipärandi digiteerimisprojekti „Jäägem eestlasteks, aga saagem ka eurooplasteks (1860–1920)“ hõlmatud vallavalitsuste arhiivide digiteerimiseks ettevalmistamine. Hoidlast võeti välja ca 8500 säilikut, millele teostati elementaarne digiettevalmistus (puhastamine, köitest lahtivõtmine jm) või edastati säilikud konservaatoritele põhjalikumaks töötlemiseks. Sellise töökorraldusega tehti aastaga digikõlblikuks 797 000 lehte, milles hoiuhaldurite panus oli ligi 290 000 lehte.

Filmiarhiiv võttis uut fotomaterjali vastu ligi 7500 säilikut, mida paralleelselt puhastati, pakendati, šifreeriti ja mille tehnilised andmed kanti Fotisesse. Jätkati arhiiviväärtuseta positiivide ja negatiivide olemik kontrolliga. Kokku puhastati ja skaneeriti 4213 fotosäilikut. Enne digiteerimist ja laenutamist puhastati 257 filmi (66 272 meetrit). Laenutuse eel teostati tehniline kontroll 58 filmisäilikule (16 617 meetrit) ja laenutusest tagasisaabunud 81 säilikule (26 748 meetrit). Ristiku arhiivihooone ruumipuuduse tõttu koliti Rakvere hoidlatesse välismaiste filmide kogu (1886 karpi) ning valikuliselt filmide topeltkoopiaid (574 karpi).

Noora majas kevadel tuvastatud soomukaliste elutegevus tingis mitmesuguste kahjuritõrje meetodite (IPM) kombineeritud kasutuselevõtu nii büroo- kui ka hoidlahoones: paigutati söödad ja püünised ning augustis ja detsembris teostati professionaalne kahjuritõrje insektitsiididega. Seire ja tõrjega jätkatakse probleemi lahendamiseni, samuti rakendatakse IPMi edaspidi kõigis teistes arhiivihoonetes.

4.2. Konserveerimine

Konservaatorite aasta oli mitme varasema nägu: konserveeriti käsikirjalisi dokumente, kaarte, köiteid ja fotosid, õpiti ja arendati uusi oskusi ning õpetati teisi. Tallinna üksuses jätkus nitrotselluloosist kilematerjalidele vormistatud nõukogudeaegsete arhitektuurijooniste konserveerimine ja korrastamine. Konserveerimistööde mahtu ja tempot suurendasid arvukad uurimissaali tellimused säilikutele, millel oli passiivne hallituskahjustus. Valmistati arvukalt erimõõdulisi neliklappümbrikke ja säilituskarpe ning viis uut fotoalbumit näitusele „Kolm meest kaevikus, ühel kiiver peas“. Konserveerimisteenust osutati pealinnas neljal korral.

Tartus kujunes konserveerimisvaldkonna peamiseks tegevuseks eelnimetatud dokumendipärandi massdigiteerimise projekti hõlmatud arhivaalide ettevalmistamine (531 650 lehte). Paralleelselt jätkati tagasihoidlikus mahus ka kaartide ja plaanide digiettevalmistusega (57 m² ehk 16 kaardilehte). Jooksvate töödena konserveeriti 168 säilikut (5708 lehte, 17 kaarti, 9 köidet) ja viidi eksponeerimiseks sobivasse välimusse kuue näituse arhivaalid. Arhiveerimiseks valmistati ette (puhastati, sirutati, parandati) Kodavere EELK koguduse 10 säilikut (615 lehte). Konserveerimisteenusena konserveeriti 1875. aastast pärit talukaart. Tööruumide ülikuiva õhu niisutamiseks paigaldati suve keskel säilituskeskuse kahte tööruumi (konserveerimine ja digimine) automaatne õhuniisutussüsteem, mis tagab nüüd neis ruumides inimestele ja arhivaalidele sobivamad keskkonnatingimused. Kuivpuhastuse -ja märgtöötluste ruumide seintele kinnitati töömüra summutamiseks spetsiaalplaadid ja asendati tavalised lehtuksed helikindlate ustega.

Konservaatorid võrastasid mitmeid külalisi ja tutvustasid oma tööd gümnasistidele, loodusteaduste õpetajatele, Kõrgema Kunstikooli Pallas ja Tartu Ülikooli arhiivinduse tudengitele. Juhendati kahte praktikanti (Sloveenia Rahvusarhiivist ja KKst Pallas) ning kahte erialast lõputööd (KK Pallas). Noora aatriumis eksponeeriti näitust „Arhivaalide mikro- ja makromaailm konserveerimise pilgu läbi“ (kuraator Jaan Lehtaru). Osaleti mitmel piiritagusel konverentsil (Belfast, Varssavi, Ljubljana, Stockholm) ja kodumaal toimunud koolitusel (näiteks isikukaitsevahendite kasutamine, geelide kasutamine konserveerimises, fotode identifitseerimine ja konserveerimine), samuti iga-aastaselt Euroopa Liidu rahvusarhiivide säilitusjuhtide kohtumisel Helsingis ning käidi õppereisil Saksamaal Duisburgis ja Šotimaal Wickis asuvas arhiivis. Tegutses Muuseumiroti konkursikomisjonis, konserveerimise kutsekomisjonis, arhiivikorrastaja kutseeksami komisjonis, ELNETi digiteerimise töörühmas ja Konserveerimise Ühingu juhatuses.

4.3. Digiteerimine

Tallinna digiteerimisüksuses valmistasid kuus digiteerijat aastase töö tulemusena rekordarvu kujutisi – 1,7 miljonit faili (27 627 säilikut). Lisaks võrustati kolme vabatahtlikku, kes andsid oma panuse arhiivi digiteerimistöösse ning täiendasid end uute oskuste ja kogemustega. Digiteeriti peamiselt ühisloomeprojekti „Vabadussõda“ käsitlevaid materjale (95 000 kujutist). Jätkus ka Utah’ Genealoogia Seltsiga sõlmitud lepingu täitmine (1,4 miljonit kujutist) ja lisandus Riigikontrolli tellimus (~155 000 kujutist). Koopiatellimusi täideti eelmise aastaga võrreldes oluliselt enam – 4267, neist digikoopiatele 4152 ja paberkoopiatele 115 tellimust (2018. aastal oli 2973 tellimust).

Tartus töötas igapäevaselt üks raamatuskanner, millega digiteeriti Rahvusarhiivi digiteerimiskavasse arvatud köites ja köitmata arhivaale 5861, kokku 258 890 kujutist. Fotosid digiti 4982 (eelmisel aastal 2337) ning kaartide ja plaanide digiteerimisel tekkis 2536 kujutist. See tulemus on eelneva aastaga võrreldes peaaegu poole väiksem, sest kaartide digiteerija ainsaks tööülesandeks alates aprillist sai massdigiteerimise projektis valminud failide kvaliteedi hindamine. Igapäevaselt täitis koopiatellimusi vähemalt kaks kopeerijat, Rahvusarhiivi digiteerimiskava alusel valitud arhivaale kopeeris üks töötaja. Uurijate soovil digiteeriti mõned rullid (426 kaadrit) mikrofilme, mis olid avastatud arhiivikorrastamise käigus. Rahvusraamatukogule ilmutati ja kopeeriti kolm rulli mikrofilmi. Koopiatellimusi paber- ja digikoopiatele esitati 5065, neist enamuse ehk 4872 olid digikoopiate tellimused. Arhiivikasutajatele edastati 117 927 tarbekoopiakvaliteedis kujutist, 2432 trükikvaliteedis kujutist ja 1507 paberlehte.

Filmiarhiivis digiteeriti säilivuse tagamiseks 118 nimetust filme (ajaline maht 34:17:10), sealhulgas seitse nimetust nitropõhimikul filme (00:55:03). Tellimustöödena digiteeriti filme ligi 1000 minuti ulatuses. Kasutusfondi täiendati 17 nimetuse analoogsalvestisega. Juurdepääsu tagamiseks digiteeriti 8 mm filmi ajalises mahus enam kui 21 tundi (225 säilikut, 7322 meetrit) ning teenusena ligi 14 tundi. Helilinte digiteeriti 56 (45:35:08) ja helikassette 343 (278:42:36). Fotosid puhastati ja skaneeriti 4213 säilikut, uurijatellimusena skaneeriti 255 säilikut. Film Audio OÜ digiteeris arhiivi tellimusena heli 267 säilikut (68 708 meetrit).

Paberalusel arhivaalide digiteerimiseks kasutatav masinapark täienes kolme Zeuscheli raamatuskanneri (A1 ja A2 skanner pealinna, A2 skanner Tartusse). Eelmisel aastal hangitud filmiskannerile Arriscan XT soetati 2019. aastal märgdigiteerimissüsteem (*Wet Gate*), mis võimaldab skaneerimise käigus eemaldada nii filmiemulsiooni kui ka läikkihi kriimustused. Septembris asus arhiivi koosseisus tööle filmide digiteerija, kelle esmaseks ülesandeks on kuiv- ja märgdigiteerimissüsteemide võrdlev testimine ning pärast skanneri häälestamist ja vajadusel ümberseadistamist igapäevane skaneerimistööde teostamine.

Aasta lõpuks valmis Rahvusarhiivi digiteerimise standardi tekst, mis käsitleb eri andmekandjatel arhiivimaterjalide digiteerimise eripärasid ning koondab uuendatuna ühte dokumenti enam kui kümme aastat kehtinud digiteerimise sisulised ja tehnilised põhimõtted.

5. Kasutamine

5.1. Veebikülastused ja uurijateenindus

2019. aastal kogunes arhiivi veebikülastusi 1,5 miljonit. Ligi kolmveerandi moodustasid sellest kolme keskse veebikeskkonna – [Rahvusarhiivi kodulehe](#) (398 000), [Saaga](#) (389 000) ja iseteeninduse keskkonna [VAU](#) (387 000) – külastuskorrad. Seejuures on arhiivi kodulehele tehtud pea 2,5 korda enam külastusi võrreldes 2018. aastaga ning VAUs käidi üle 100 000 korra rohkem kui eelmisel aastal. Arhiivi infosüsteemis [AIS](#) (154 000) tehti iga külastuse kohta keskmiselt kolm otsingut, pidades kõige sagedamini infot erinevate asutuste (populaarsemad otsisõnad *riigikohus* ja *välisministeerium*) või konkreetsete isikute kohta. Võrreldes varasemaga on kasvanud kasutajate huvi [kaartide infosüsteemi](#) vastu.

Kliendikeskkonnas VAU registreeriti 9500 uut kasutajat. Aktiivsete püsikasutajate (üle saja külastuse aastas) arv on tõusnud 3300 inimeseni, tõsiseid arhiivisõitlasi (üle 1000 külastuse aastas) on nende hulgas 600. Kolm neljandikku kõigist klientidest tegeleb pere- ja kohaloo uurimisega. Uurimissaalide külastatavus jäi eelmise aasta tasemele: Tartus, Tallinnas, Rakveres ja Valgas käidi aasta jooksul arhivaalidega tutvumas 8200 korral. Kokku laenutati 37 501 säilikut, vormistati 9689 koopiatega ja 3799 kauglaenutust. Kasutuse edetabelit juhivad hooneregistri toimikud ja ehitusprojektid. Filmiarhiivis menetleti kokku 1011 tellimust, millest põhiosa seostus fotokoguga. Raamatukogudes vormistati 2286 laenutust. Arhivaalide laenutuste maht on möödunud aastaga võrreldes jäänud samale tasemele, kuid võimsalt on kasvamas koopiatega tellimine (eelmise aasta 6957 tellimusest 9689 tellimuseni tänavu): üha sagedamini soovitakse arhiivilt infot ise kohale tulemata.

Varem langustrendil püsinud arhiivipäringute hulk on juba teist aastat kasvamas: lahendati 6002 päringut, millest 2805 juhul koostati vastusena arhiiviteatis. Lisaks tuli tagasi lükata või mujale edastada 1162 pöördumist. Koormuse kasvu mõjutas märgatavalt ehitisregistri andmete täiendamise kampaania. Arhiivi kodulehele lisatud vestlusakna kaudu pöördusid kliendid arhiivi poole 1251 korral: igal tööpäeval peeti keskmiselt kuus veerandtunnist vestlust, mille teemad keerlesid enamasti VAU ja AISi kasutamise ümber. Tähtsamatest VAU arendustöödest võib välja tuua ülemineku e-arvete menetlemisele, kauglaenutuse ning Rakvere ja Valga majade tellimuste töövoogude lisandumise. Novembris käivitus kasutajate rahulolu-uuring, mille tulemuste analüüs jääb järgmisse aastasse.

5.2. Teatmestu ja andmebaasid

[Fotode andmebaas Fotis](#) täienes 35 000 kirje võrra, seda on üle 8000 kirje rohkem kui aasta eest. Filmiarhiivis kirjeldati Jaan Rieti ja Austraalia Eesti Seltside Liidu kogusid ning toimetati Vabadussõja fotode pealkirju (24 203 uut kirjet). Tartus jõudis lõpule fotode ja reproduktsioonide kollektsiooni kirjeldamine ning jätkus töö haridusasutuste fotodega (kokku 4686 uut kirjet). Tallinnas kirjeldati peamiselt RAS Kommunaalprojekti ja Hans Kruusi isikuarhiivi fotosid (kokku 5849 uut kirjet). [Filmide infosüsteemi FIS](#) lisandus filmidena 87 uut nimetust ja helidena 872 riigikogu komisjonide istungite salvestist. Kaartide infosüsteemi lisati üle 1000 kaardikirje: Tartus jätkus töö kaardikogu ja raamatukogu trükikaartidega (570 uut kaarti), Tallinnas Vabadussõja ajaloo töökomisjoni arhiiviga (505 kaarti). Igapäevase tööna toimus AISi kirjete parandamine, rootsiaegsete supliikide pealkirjastamine ning kinnistute andmebaasi täiendamine. Tartu arhivaarid alustasid käsikirjalise tekstituvastuse (HTR) võimaluste testimist.

15. veebruaril 2019 avati [ühisloomeprojekt Vallakohtud](#), mis kujunes kiiresti populaarseks: 175 vabatahtliku abiga on seni ümber trükitud enam kui 25 000 kohtulugu, igapäevaselt lisandub ühisloomesse ca 80 uut protokollit. Tervelt kolmandiku tööst on ära teinud viis aktiivsemat vabatahtlikku. Vallakohtute ühisloomet on kajastatud televisioonis, raadios ja ajakirjanduses, tutvustatud sotsiaalseadmes ning esitletud huvilistele Tartus, Tallinnas, Pärnus ja Kuressaares. Aasta lõpuks valmis ka uus [ühisloomeplatvorm Vabadussõda](#), mille avamine toimub 2020. aasta jaanuari alguses.

5.3. Arhiivpedagoogika ja avalikud sündmused

2019. aastal sai arhiivpedagoogilistest tegevustest osa pea 6000 inimest. Tartu programmis osales kokku 4400 huvilist: arhiivi peahoones Nooras toimus 96 majatuuri 1724 osalejaga, arhiivitundides käis 1191 õpilast ja 81 õpetajat, töötube viidi läbi 799 osalejale. Külalised said valida viie erineva töötoa ja kümne arhiivitunni vahel, viimastest olid populaarsemad arhiivi tutvustuse, nõukogude propaganda ja genealoogia teemad. Tartu koolide kõrval satub Noorasse üha enam gruppe kaugematest piirkondadest, Väändrast kuni Väätsani. Tartu pedagoogid käisid 43 korral külas Tartu-, Jõgeva-, Viljandi-, Pärnu- ja Saaremaa koolides, viies arhiivitunde läbi 764 õpilasele. Arhiivi veebilehel on õpetajate käsutuses 14 õppepaketti ajalootundides kasutamiseks. Uurimistööst infotundides anti nõu 14 osalejale. Põgenemistoaks kohandatud muuseumituba külastas kokku 82 inimest. Jätkus tihe koostöö ka teiste mäluasutustega: veebruaris osaleti Tartu Linnamuuseumi veetavas lastelaagris „Anna minna üle linna“ ja augustis muuseumide infopäeval ERMis, samuti liitus arhiiv TÜ Psühhiaatrikliiniku patsientidele suunatud programmiga. 18. mail löime kaasa muuseumiöös „Õös on mustreid“: külalised said käia põgenemistoas, panna kokku maakaarte kujutavaid puslesid, valmistada marmorpaperit ja tutvuda vallakohtute ühisloomega. Kõlasid helid filmiarhiivi kogudest ning seintel võis näha fotode ja filmide projektsioone. Muuseumiöö tarbeks valmisid uued meened – kolm erinevat šokolaadi ja viis puslet. Noorat külastas sel puhul 253 inimest. Rahvusarhiivi tudengipremiale kandideeris tänavu kümme üliõpilast, 1. oktoobril Nooras toimunud ettekandepäeval anti preemia Lembi Anepaiule Tartu Ülikoolis kaitstud magistratöö „Baltisaksa aadlidaamid ja vaesus“ eest.

Tallinnas osales arhiivipäeva tegevustes 860 inimest. Toimus 28 arhiivitundi, milles käis 514 õpilast. Neist viiel korral külastas pedagoog Tallinna, Harju- ja Lääne-Virumaa koole. Madara arhiivihoonetundidesse saabusid kaugemad tulijad Haapsalust ja Tartust. Juba tavapäraselt korraldati aasta jooksul üheksa uurijatundi, milles tutvustati arhiivi teenuseid ja veebikeskkondi, aga ka kogumise, korrastamise ja kirjeldamise tööloike. Arhiivitundides osales 184 kuulajat. Jaanuaris alustas uurijatund ka Tartus. Nooras toimunud seitset loengut käis kokku kuulamas 239 inimest. Oktoobris juhatati Tallinnas sisse uus teadusõhtute sari. Toimus kaks loengut, kus esinesid ajaloolased Meelis Saueaak ja Ivo Juurvee. Filmiarhiivis korraldati aasta jooksul 13 ekskursiooni 190 osalejaga.

Tavapäraselt aktiivne oli ka arhiivi näitustegevus. 13. juunil avati Rahvusraamatukogus näitus „Dannebrog 800 — Taani lugu Eestis“ (kuraator Liina Püttsepp), mis valmis koostöös Taani Rahvusarhiivi, Tallinna Linnaarhiivi, Rahvusraamatukogu, Välisministeeriumi ja Taani Suursaatkonnaga Eestis. Hiljem eksponeeriti sama näitust Nooras ning aasta lõpul Tartu Jaani kirikus. Augustist septembri lõpuni võis Tartus Poe tänaval vaadata Sven Lepa koostatud plakatinäitust „Seiku Barclay platsi minevikust“. Noora fuajees oli väljas kaheksa ajutist näitust: „Sarajevo Assassination“ (Bosnia ja Hertsegoviina Rahvusarhiiv), „Ilus ajalugu“ (Rahvusarhiiv, Liisi Taimre), „Kommunismi ajastu“ (Eesti Mälu Instituut), „Arhivaalide mikro- ja makromaailm

konservaatori pilgu läbi“ (Rahvusarhiiv, Jaan Lehtaru), „Roman Toi 100“ (Eesti Teatri- ja Muusikamuuseum), „Dannebrog 800“ (Rahvusarhiiv, Liina Püttsepp), „Võitlus ja kannatused“ (Poola Vabariigi Suursaatkond Tallinnas), „Akadeemiline naine“ (Rahvusarhiiv, Kadri Tooming ja Liina Lõhmus koostöös korporatsiooniga Filiae Patriae). Viimasega kaasnes ka mitu kuraatorituuri ja Janet Laidla loeng detsembris. Üheks tähelepanuväärsemaks avalikuks sündmuseks kujunes ka Eesti rahvusatlase esitlus Tartus Noora ruumes, mis enam kui 250 osalejaga kompas küll konverentsisaali füüsilisi piire, ent jäi teetähisena ilmestama tõhusat koostööd kolme osapoole vahel (Tartu Ülikool, OÜ Regio, Rahvusarhiiv).

Tallinnas Maneeži hoone galeriis eksponeeriti aasta jooksul nelja näitust: esimesel poolaastal Margus Lääne näitus „Koer arhiivis“, suvekuudel ESTO 2019 raames Rootsi Eestlaste Liidu koostatud näitus „Paadipõgenikud 1944. Nelja paadi lood“, septembris Toomas Anepaio uurijatundi saatev väljapanek „Balti eraseadus“ ja alates novembri lõpust Vabadussõja fotonäitus „Kolm meest kaevikus, ühel kiiver peas“. Sügisel eksponeeriti Pärnus uuenduskuuri läbinud näitust Eesti-Poola suhetest aastail 1918–1940, Riigikantselei tellimisel valmisid plakatinäitused Otto Tiefist ja Jüri Jaaksonist (koostajad Mare Olde ja Tiit Noormets).

Mitu koostöönäitust korraldas ka filmiarhiiv. Aasta algas vinüülplaatide ümbriste näitusega „Laule ja lugusid möödunust“, mida esitleti koostöös Põhja-Tallinna linnaosa valitsusega Kopli rahvamajas veebruaris, lisaks saatis sama näitus maist septembrini Balti jaama ootepaviljonis näitust „Ajareis. Elu Nõukogude Eestis“. Koostöös Pimedate Ööde filmifestivaliga avati aprillis Haapsalu õudus- ja fantaasiafilmide festivali HÖFF raames filmiplakatite näitus „Eesti filmi autoriplakat 1969–1993“, mida eksponeeriti samuti Balti jaamas, lisaks aga ka augustikuus Tartu armastusfilmide festivalil Tartuff ja Filmilindifestivalil Järva-Jaanis. 23. augustil korraldas Eesti Sõjamuuseum Vabaduse väljakul Balti keti 30. aastapäevale pühendatud ajaloopäeva, kus eksponeeriti arhiivikogudest pärinenud foto- ja filmiprogrammi. Novembris korraldasid filmiarhiiv ja MTÜ Ettevõtlikud Naised Raplamaal Leida Laiuse mälestusnäituse „Leida arm“ Rapla kultuurikeskuses, väljapanekut saatis neljast seansist koosnev filmiprogramm Rapla kinos.

Sisukaid filmiprogramme jätkus veel tervesse aastasse ja mitmele mandrile. 5. aprillil näidati Viljandi komöödiafilmide festivalil Eesti reklaamfilmide paremikku. Järjekorras juba kolmandat korda korraldas filmiarhiiv oma arhiivifilmide programmi Filmilindifestivalil, mille tänavuseks alateemaks oli „Karneval“ ning Järva-Jaani kinomuuseumis võis näha kolme seansi: „Ooperiball“ (1974), „Karikakramäng“ (1977) ja animafilmide programm „Maskid langevad“. Jätkus Arhiivikino programm, mille raames toimus aasta alguses kolm seansi nii Nooras kui ka Eesti Kaasaegse Kunsti Muuseumi kohvikus Tallinnas. Sügisel alanud kolmas hooaeg jätkus ainult Tartus. Ühtekokku on Arhiivikinost tänavu läbi käinud 150 filmisõpra. 27. oktoobril tähistati UNESCO rahvusvahelist audiovisuaalpärandi päeva, filmiarhiiv osaledes USA organisatsiooni *Center for Home Movies* korraldatud 24-tunnise amatöörfilmide maratonseansi „Home Movie Day“ programmis kolme filmipalaga: Max Reikteri „Lähme tantsima!“ (1975), Helmut Oruvee „Jaaniõhtu“ (1964) ning Arvo Jaama „Eesti muusikud“ (1965). Piiritagustest sündmustest väljapaistvaim oli koostöös filmimuuseumiga kureeritud mahukas Eesti programm mainekal Pordenone tummfilmide festivalil. Kahel korral jõudsid arhiivikogudesse kuuluvad ekraaniteosed publiku ette ka Austria filmimuuseumis: jaanuaris Rahvusvahelise Filmiarhiivide Föderatsiooni 80. juubelile pühendatud sarjas ning juunis orbfilmide sümposiumi raames. Samuti jätkus koostöö Põhjamaade filmipäevadega Lübeckis.

Tavapäraselt tutvustati arhiivi kogusid ja teenuseid veel mitmetel konverentsidel, seminaridel ja ettekandepäevadel, samuti ulatuslikult sotsiaalmeedias. Nooras jätkusid Tartu Ülikooli loengukursused ja praktikumid, mille läbiviimisel andsid oma panuse Rahvusarhiivi arhivaarid.

5.4. Ühismeedia ja turundus

Rahvusarhiivi [Facebooki](#) konto jälgijate hulk suurenes 23%, jõudes 4475 jälgijani (aasta tagasi oli jälgijaid 3635). Kokku tehti aasta jooksul 182 postitust ja 2019. aasta levi (*reach*) oli 442 156, mis on märgatavalt kõrgem võrreldes 2018. aasta leviga (261 019). Allpool on esile toodud meie kasutajate eelistusi näitavad kolme kõige suurema leviga postituse kirjeldused.

1. Foto EÕMi 1991. aasta kokkutulekust. Levi 21 863 inimest.

Postituse levikule aitas kindlasti kaasa asjaolu, et inimesed tundsid ennast ja oma sõpru fotodel ära ning märkisid neid kommentaaridesse.

Post Details
✕

Rahvusarhiiv 🌟 tähistab this weekend.

Avaldas Liisi Taimre [?] · 7. juuni · 🌐

🔥🔥🔥

Kuumad lambadarütmid Klooga rannas!

📺: EÕM '91 kokkutulek

👍 **Get More Likes, Comments and Shares**

Võimenda antud postitust 5 € eest, et jõuda kuni 1500 inimeseni.

Performance for Your Post

21 863 People Reached

405 Reaktsioonid, kommentaarid ja jagamised 🗨️

339	126	213
👍 Meeldib	📄 On Post	🔗 On Shares
11	6	5
❤️ Armastan	📄 On Post	🔗 On Shares
13	8	5
😂 Hahaa!	📄 On Post	🔗 On Shares
8	2	6
😮 Ohhoo!	📄 On Post	🔗 On Shares
20	2	18
💬 Kommentaarid	📄 On Post	🔗 On Shares
14	14	0
🔄 Jagamised	📄 On Post	🔗 On Shares

5256 Postituse klõpsamised

2180	0	3076
📷 Photo Views	🔗 Link Clicks 🗨️	🔗 Other Clicks 🗨️

NEGATIIVNE TAGASISIDE

5 Hide Post	0 Hide All Posts
0 Teata rämpspostitusest	0 Tühista lehe meeldimine

Reported stats may be delayed from what appears on posts

16

2. Video suguvõsa uurimisest. Levi 20 206 inimest.

Post Details
✕

Video
Postita
Aksiad
See Metrics for All Videos

Rahvusarhiiv

Avaldas Liisi Taimre [?] · 4. veebruar · 🌐

Parim koht suguvõsa uurimiseks on Rahvusarhiivi koduleheküljel. Kõik tähtsamad perekonnanaloo allikad on digitud ja kättesaadavad otse arvutist.

Kuidas alustada suguvõsa uurimisega?

02:00

✔ **Get More Likes, Comments and Shares**

Võimenda antud postitust 5 € eest, et jõuda kuni 1500 inimeseni.

Võimenda postitust

👍 135
💬 1 kommentaar(i)
🔄 183 jagamist

👍 Meeldib
💬 Kommentaar
🔄 Jaga
⋮

Performance for Your Post

20 206 People Reached

9872 3-Second Video Views

634 Reaktsioonid, kommentaarid ja jagamised 📊

420	138	282
👍 Meeldib	On Post	On Shares
3	1	2
❤️ Armastan	On Post	On Shares
4	0	4
😮 Ohhoo!	On Post	On Shares
25	1	24
Kommentaariid	On Post	On Shares
183	183	0
Jagamised	On Post	On Shares

2521 Postituse klõpsamised

434	0	2087
Clicks to Play 📊	Link Clicks 📊	Other Clicks 📊

NEGATIIVNE TAGASISIDE

6	3
Hide Post	Hide All Posts
0	0
Teata rämpspostitusest	Tühista lehe meeldimine

Reported stats may be delayed from what appears on posts

3. Pikema tekstiga fotopostitus Vabadussõjast. Levi 12 914 inimest.

Post Details
✕

Rahvusarhiiv

Avaldas IG NATIONAL ARCHIVES OF ESTONIA [?] · 14. jaanuar · 🌐

100 aastat tagasi 13-14. jaanuaril 1919 vabastas Eesti rahvavägi eesotsas Julius Kuperjanovi partisanide pataljoni ning soomusrongidega Tartu linna punaarmee käest. Kuperjanovi partisanide 1. rood seadis end sisse Villa Margarethana tuntud Tähe 11/13 puitvilla ühtekorterisse. Veidi hiljem, 6.veebruari, saadeti majast viimsele teekonnale Paju lahingus langenud sõjamehe Julius Kuperjanovi põrm. Fotol on tema kirstu väljatoomine Vanemuise teatrisse viimiseks. Vaimulik ning rahv... [Vaata veel](#)

Performance for Your Post

12 914 People Reached

392 Reaktsioonid, kommentaarid ja jagamised 📊

325	78	247
👍 Meeldib	On Post	On Shares
6	0	6
❤️ Armastan	On Post	On Shares
25	15	10
😞 Kurb	On Post	On Shares
3	2	1
Kommentaariid	On Post	On Shares
33	33	0
Jagamised	On Post	On Shares

1556 Postituse klõpsamised

216	0	1340
Photo Views	Link Clicks 📊	Other Clicks 📊

NEGATIIVNE TAGASISIDE

2	0
Hide Post	Hide All Posts
0	0
Teata rämpspostitusest	Tühista lehe meeldimine

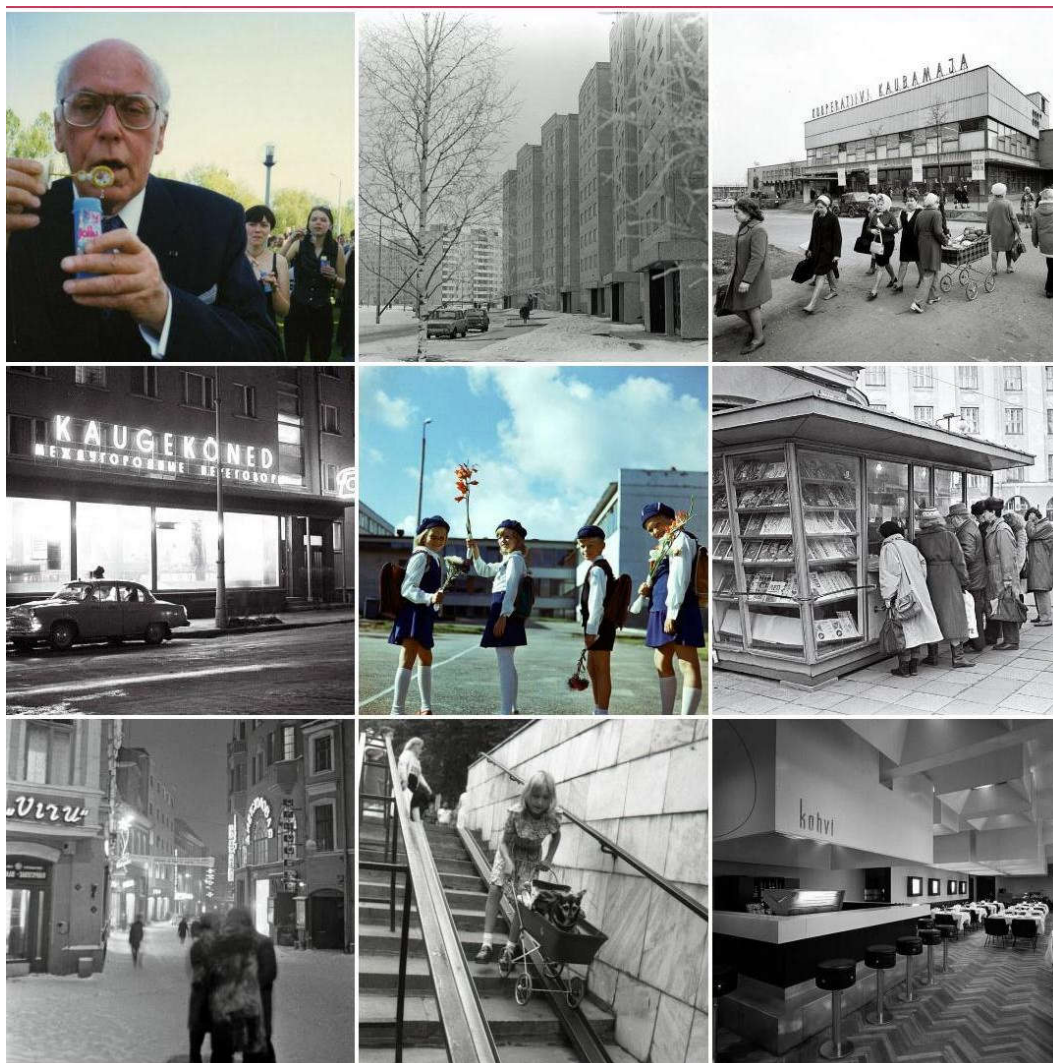
Reported stats may be delayed from what appears on posts

Rahvusarhiivi [ajaveeb](#) on 2019. aasta jooksul muutunud orgaaniliseks kodulehe osaks ja kohati on väga keeruline piiri tõmmata, mis on kodulehe alaleht ja mis on blogiartikkel. Aina rohkem jõuavad ajaveebi erinevad Rahvusarhiivi infomaterjalid. Ajaveebi lisandus eraldi kategooria [dokumendihaldus](#), samuti õpetus [pereloo uurimise](#) asjus. Jätkuvalt on hoitud joont, et kodulehel on ametlik info võimalikult lühidalt ning ajaveebi jõuavad pikemad ja veidi vabamas vormis tekstid.

Rahvusarhiivi ajaveebist võib rääkida ka kui virtuaalnäituste keskkonnast. Eksisteerib eraldi virtuaalnäituse postituse tüüp, mis võimaldas näiteks pea tervikuna eksponeerida näituse [Dannebrog 800 veebiversiooni](#).

Samuti on alates 2019. aastast võimalik veebis lihtsal kujul eksponeerida ka n.ö vitriininäitusi: blogikeskkond võimaldab nüüd fotot suurendada sedavõrd, et oleks võimalik tutvuda ka väikeste detailidega. Parim näide veebikujule viidud näitusest on postitus [Arhivaalide mikro- ja makromaailm konservaatori pilgu läbi](#).

Rahvusarhiivi [Instagrami](#) jälgijate hulk suurenes 44,7%, jõudes 1854 jälgijani (aasta eest oli jälgijaid 1291). 2019. aasta üheksa populaarsemat fotopostitust on nähtavad allpool.

6. Digitaalarhiivindus

6.1. Tarkvaraarendus

Kasutusele võeti Rahvusarhiivi asutustega tehtava töö tarkvaramooduli (Astra) esimese etapi funktsionaalsus, mis võimaldab Rahvusarhiivil ja asutustel hallata liigitusskeeme ja hindamisotsuseid. Uue rakendusena valmis ühisloomekeskkond www.ra.ee/vabadussoda Vabadussõjas osalenud sõdurite nimekirjade sisestamiseks. Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi infoühiskonna arendamise struktuurivahendite toel telliti Portugali tarkvarafirmalt KEEP Solutions LDA andmebaaside arhiveerimise tarkvarade DBPTK ja DBVTK edasiarendusi, mille valmimine jääb 2020. aasta algusesse. Virtuaalse uurimissaali VAU arhiivitöötaja liideses uuendati suuremate arendustöödena säilikute tellimuste juurdepääsuõiguste menetlemist ja kauglaenutuste haldamist, juurutati e-arvete saatmise võimalus riigiasutustele ja teostati veel mitu väiksemat uuendust. Jooksvalt täiendati ja uuendati ka teisi kasutusel olevaid rakendusi (AIS, Fotis, Saaga, ühisloome rakendused, filmiarhiivi infosüsteem FIS, Preservica, UAM jt).

6.2. Digitaalne kogumine ja säilitamine

Digitaalselt sündinud arhivaale andsid uute asutustena üle Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet, Maanteeamet, Lääne Maavalitsus, Saare Maavalitsus, 1. Jalaväebrigaadi Staap ja Tapa väljaõppekeskus. Arhivaalide kirjeldusi andsid digitaalselt UAMi kaudu üle Tallinna Linnakohus, Tallinna Ringkonnakohus ja Riigikontroll. Suuremad vastuvõetud hõlmasid teeregistri ja põllumassiivide registri andmeid.

Digitaalselt säilitatavaks aineseks on Saagas, Fotises, FISis ja väiksemates rakendustes kättesaadavad ja sinna veel mitte jõudnud digiteeritud Rahvusarhiivi säilikud. 2019. aasta detsembri alguse seisuga olid veebi kaudu jälgitavad 20 881 746 kaadrit Saagas, 622 340 fotot Fotises, 4773 nimetust (1632,5 tundi) filme ja 1377 nimetust (780,5 tundi) helisid FISis ja 54 542 kaarti kaartide infosüsteemis. Kokku on kettamassiivides ja lintidel tagatiskoopiatena säilitamisel digitud faile 1479,6 terabaiti. Digitaalselt sündinud dokumentide faile on säilitamisel 25,157 terabaiti ning digitaalselt sündinud filme 214,4 terabaiti.

Aasta jooksul viidi läbi analüüs arhiivieeskirjas sätestatud arhiivivormingute nimekirja uuendamiseks ja valmistati ette arhiivieeskirja muudatus laiendatud arhiivivormingute nimekirja kehtestamiseks.

6.3. Koostöö ja suured digiteerimisprojektid

Lõpule jõudis Euroopa Komisjoni *Connecting Europe Facility* (CEF) programmi üle-euroopalise *eArchiving Building Block* projekt [E-ARK4ALL](#), kus Rahvusarhiiv osales DLM Forumi partnerina. Projekti tegevus hõlmas peamiselt varasema digitaalarhiivinduse projekti E-ARK tulemuste levitamist ja juurutamist, Rahvusarhiiv osales esijoonel tarkvara ja spetsifikatsioonidega seotud tööloikudes. Rahvusvaheline koostöö ja tegevused jätkuvad aastail 2020–2021 projektis E-ARK3.

Kultuuriministeeriumi, Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi ning Haridus- ja Teadusministeeriumi koostöös ellu kutsutud digitaalse kultuuripärandi tegevuskava 2018–2023 raames juhib Rahvusarhiiv kolme massdigiteerimise projekti:

- Dokumendipärandi digiteerimisprojekt „Dokumendipärandi digiteerimine: Jäägem eestlasteks, aga saagem ka eurooplasteks (1860–1920)“, kokku digiteeritakse 2,7 miljonit lehte dokumendipärandit 14 erinevast mäluasutusest (neist 1,7 miljonit on Rahvusarhiivi säilikud), digiteerimistöde periood kestab veebruarist 2019 detsembrini 2020, projekti maksumus on 467 881,90 eurot, tööde teostaja on AS Andmevara.
- Kroonikafilmi digiteerimisprojekt, mille raames digiteeritakse 4K resolutsioonis 120 tundi Rahvusarhiivi filmiarhiivi kogudes hoitavaid kroonikafilme. 2019. aasta lõpus saadi projektitaotluse kinnitus Riigi Infosüsteemi Ametilt ning riigihanked on teostamisel.
- Fotonegatiivide digiteerimisprojekt, mille raames digiteeritakse 100 000 klaas- ja filminegatiivi 22 mäluasutuse, sh Rahvusarhiivi kogudest. 2019. aasta lõpus saadi projektitaotluse kinnitus Riigi Infosüsteemi Ametilt ning riigihange on teostamisel.

7. Teadus- ja publitseerimistöö

Rahvusarhiivi teadus- ja publitseerimistegevuse 2019. aasta olulisemateks tulemusteks olid Krista Aru kirjutatud Jaan Tõnissoni kapitaalne biograafia ning Rahvusarhiivi toimetiste sarja Vabadussõjale pühendatud teemanumbri publitseerimine.

2019. aastal ilmusid järgmised Rahvusarhiivi publikatsioonid:

1. Krista Aru. Jaan Tõnisson – rahvajuht ja riigivanem. I–II köide. (Riigivanemad). Tartu: Rahvusarhiiv, 2019;
2. Rahvusarhiiv 2017–2018. Koostanud Helina Tamman ja Tõnu Tannberg. Tartu: Rahvusarhiiv, 2019;
3. Rahvusarhiivi toimetised 3 (34). Vabadussõja mitu palet. Sõda ja ühiskond aastatel 1918–1920. Koostanud Tõnu Tannberg. Tartu: Rahvusarhiiv, 2019;
4. Otto Liiv. Ajaloouurimise allikail. Tartu: Ilmamaa, 2019 (ilmus koostöös Rahvusarhiiviga);
5. Tuna. Ajalookultuuri ajakiri. 2019, 1–4.

2019. aastal jätkus Eesti Vabariigi iseseisvuse sünniloole pühendatud avalik [loengusari „Keerdkäigud“](#), mille raames pidas Tartu Ülikooli dotsent Ago Pajur neli loengut: 1919. aasta alguse lahingutest Vabadussõjas (07.02), Asutavast Kogust (09.05), võitlustest *Landeswehr*’iga (05.09) ja Petrogradi operatsioonist (05.12).

Rahvusarhiiv osales jätkuvalt parima eestikeelse ajalooramatute preemia väljaandmisel.

8. Organisatsiooniline areng

2019. aastal muudeti Rahvusrhiivi põhimäärust, millega kehtestati Rahvusrhiivi uus struktuur. Väiksemad maakondlikud üksused (Valga ja Rakvere osakonnad) likvideeriti eraldiseisvatena ning üksuste töötajad ja ülesanded viidi üle vastavalt Tartu ja Tallinna osakondadesse, mõne ametikoha võrra vähenes ka koosseis. Kui 2018. aasta detsembris oli arhiivis 190 koosseisukohta ja 195 inimest, siis 2019. aasta lõpus hõlmas organisatsioon 188,5 ameti- ja töökohta ning 191 inimest (koormust arvestades 182,25), sealhulgas 79 ametnikku ja 112 töötajat. Osakoormusega töötas 25 teenistajat. Vaba teenistuskoha täitmiseks viidi läbi kaks sisekonkurssi ja seitse edukalt lõppenud avalikku konkurssi. Aasta jooksul asus Rahvusrhiivi tööle 10 uut inimest ja teenistusest lahkus 14 teenistajat, neist 4 omal soovil, 1 teenistustähtaja möödumisel ning 9 töö- või ametikoha koondamise tõttu. Koondamised olid peamiselt tingitud töö ümberkorraldamise vajadusest. Personali vabatahtliku voolavuse määr (omal soovil lahkunute suhe töötajate koguarvu) oli ligi 2%, koguvoolavus asus jätkuvalt 7% ringis.

2019. aastat iseloomustab Rahvusrhiivi koolitus- ja arendustegevuste osas juhtimiskvaliteedi kindlustamine, järjest intensiivsem keskendumine infotehnoloogia arenguga seotud turvariskide maandamisele ja sisekommunikatsiooni tõhustamine. Rahvusrhiivi inimesi motiveerib aina rohkem tööalane ja isiklik areng, sealjuures jagatakse oma teadmisi aktiivselt edasi kolleegidele. Aasta algusest on kasutusel uus asutusesisene suhtluskeskkond, mis aitab kujundada organisatsiooni liikmete ühtset infovälja ja toetada ülesannete täitmist.

Traditsiooniliselt täiendasid Rahvusrhiivi töötajad oma teadmisi ja oskusi kodu- ja välismaal kõigis põhilistes arhiivitööga seotud valdkondades. Jätkusid juhtide arenguseminarid, kus käsitleti enesejuhtimise, vestluste, koostöö ning organisatsioonikultuuri teemasid. Avatud koolituste osas saab esile tuua suuremaid investeeringuid arhivaar-inspektorite ja teiste tippspetsialistide koolitusse dokumendihalduse ja õiguse teemadel. Palju töötajaid sai võimaluse osaleda riigi keskselt korraldatud enesejuhtimise ja keskastmejuhtidele mõeldud koolitustel, millele anti väga positiivset tagasisidet. Rätsepatööna valminud Peter Krogh' kaameraskanni ja keeruliste klientidega suhtlemise koolitusi pidasid osalejad samuti asjalikuks. Omal kohal olid ka traditsioonilised valdkondade (kogumine, säilitamine, kasutamine) koolitusseminarid ja partnerorganisatsioonide külastamised, muuhulgas jagati kogemusi ja tutvuti kogudega Arvo Pärdi Keskuses, Narva Linnaarhiivis, A. Adamsoni muuseumis ning Palamuse O. Lutsu Kihelkonnakoolimuuseumis. Taas avati Rahvusrhiivi ja Tartu Ülikooli ajaloo ja arheoloogia instituudiga koostöös pakutav veebipõhine kursus „Dokumendi- ja arhiivihaldus infoajastul“, mis on jätkuvalt menukas.

Rahvuskaaslaste programmi [arhiiviprojektide konkursile](#) laekus 2019. aastal 64 toetustaotlust (soovitud toetuse kogusumma oli 293 161 eurot). Arhiivikomisjon otsustas toetada soovitud mahus 21 ja osaliselt 19 projekti. Kokku jagati projektidele 151 590 eurot ehk kogu võimaldatud toetussumma. Aasta jooksul tagasilaekunud jääkidest oli võimalik täiendavalt rahastada kolme projekti kokku 2919 euroga.

Traditsiooniliselt võtsid Rahvusrhiivi esindajad osa Euroopa riigiarhivaaride ümarlaua (EBNA), rahvusvahelise arhiiviuuringute keskuse (ICARUS), rahvusvahelise heli- ja audiovisuaalsete arhiivide ühenduse (IASA), rahvusvahelise filmiarhiivide föderatsiooni (FIAF), Euroopa filmiarhiivide ühenduse (ACE), digitaalarhiivindust ja digitaalset dokumendihaldust hõlmava DLM-foorumi, Balti audiovisuaalsete arhiivide nõukogu (BAAC) ja MTÜ Baltic Heritage Network tööst. Rahvusvahelise suhtluse suunal toimunud tasub eraldi nimetada Rahvusvahelise

Arhiivinõukogu (ICA) aastakonverentsi Adelaide'is, mille programmis oli kaks Rahvusarhiivi ettekannet, ja senisest suurejoonelisemat riigiarhivaaride foorumi (FAN) koosolekut Abu Dhabis, kus arhiivi esindajalt oli samuti ettekanne. Rahvusarhiiv liitus 2019. aasta suvel mastaapse europrojekti [Time Machine](#) arendustöödega ühenduse [Time Machine Organisation](#) tavaliikme staatuses. Projekti eesmärk on Euroopa kultuuripärandi digiteerimine ning suurandmete ja tehisintellekti rakendamine ajaloolise pärandi kaasaegsel moel esitamiseks ja kasutamiseks. 2019. aasta lõpuks on projektiga liitunud enam kui 500 asutust 34 riigist, hõlmates laiapõhjalist teadus-, õppe- ja mäluasutuste koostöövõrgustikku Euroopas ja Ameerika Ühendriikides. Praktilise ettevõtmisena esitas Rahvusarhiiv koos kümne partnerasutusega projektitaotluse Euroopa Komisjoni Loov Euroopa programmi raames teemal „CiTiMe: European Network of City Time Machines“, mille juhtpartner on Budapesti Linnaarhiiv ja mis käivitub positiivse rahastusotsuse korral 2020. aasta septembris. Balti koostöö suunal väärib märkimist 4.–6. septembril Pärnus toimunud Balti arhiivide kohtumine, mis sel korral oli pühendatud hindamise ja kogumise valdkonnale. Eesti esindusest võttis sõna neli kolleegi, käsitledes Astra portaali, andmekogude hindamist, äriarhiive ja filmipärandi kogumist. Balti kohtumine toimub iga kahe aasta järel, järgmise kokkusaamise korraldab Läti Rahvusarhiiv 2021. aastal.

2019. aastal oli asutuse kindlaksmääratud ja ülekantavate vahendite eelarve maht kokku 8 801 983 eurot, millest moodustasid arhiivinduse programmi vahendid 8 636 496 eurot ja keeleprogrammi vahendid 165 487 eurot. Lisaks hõlmasid välistoetused 396 409 eurot, kodumaised toetused 2060 eurot, siirded riigilt ja riigiasutustelt 59 260 eurot ning Haridus- ja Teadusministeeriumi investeeringud 125 000 euro ulatuses. Investeeringuid tehti kokku *ca* 766 000 euro eest (sh andmebaaside arhiveerimise tarkvara täiendus, kaks A2 raamatuskannerit, serverid ja tööjaamad, LTO lindid ja kettad). Majandustegevuse tulusid laekus *ca* 460 000 eurot.

Priit Pirsko
riigiarhivaar

7. jaanuaril 2020

Rahvusarhiiv arvudes 2019. aastal

Töötajad	191	79 ametnikku ja 112 töötajat
Hooned	7	Tallinnas (3), Tartus (2), Rakveres, Valgas
Arhiivihoidlad	15 603 m ²	15 182 jooksvat meetrit vaba riiulipinda
Säilikud*	9 735 762	http://ais.ra.ee
Digitaalarhivaalid*	1479,6 TB	1240 TB digitud, ülejäänud digisündinud
Arhivaalid veebis, digikujutised*	20 881 746	www.ra.ee/dgs/explorer.php
Kaardid veebis*	54 542	www.ra.ee/kaardid/
Fotod veebis*	622 340	www.ra.ee/fotis/
Filmid veebis*	4773	www.filmi.arhiiv.ee/fis
Veebikülastused	ca 1 500 000	www.ra.ee/vau/ + muud portaalid
Jälgijad Facebookis* / levi	4475 / 442 156	www.facebook.com/rahvusarhiiv
Lahendatud päringud	6002	2805 arhiiviteatist, 3197 vastuskirja
Publikatsioonid	9	www.ra.ee
Näitused	20	www.ra.ee
Eelarve	8 801 983	www.ra.ee

* Andmed 2019. aasta detsembris, sisaldades kasvavalt eelnevate aastate andmeid.